

Otázka vlastnictví v *Hlavních bodech sociální otázky*

Rudolf Steiner

Kapitál jako prostředek k uplatňování individuálních schopností

V sociálním životě přítomnosti je úzce spojena správa kapitálu ve výrobě zboží a vlastnictví výrobních prostředků, tedy i kapitálu. Přesto jsou tyto dva vztahy člověka ke kapitálu zcela rozdílné vzhledem ke svému účinku v sociálním organismu. Správa prováděná účelně na základě individuálních schopností přináší sociálnímu organismu statky, o něž mají zájem všichni lidé, kteří k tomuto organismu patří. Ať už se člověk nachází v jakékoli životní situaci, má zájem na tom, aby se neztratilo nic, co z těchto zdrojů lidské přirozenosti plyne v podobě individuálních schopností, jimiž vznikají statky, účelně sloužící lidskému životu. K vývoji těchto schopností však může docházet pouze díky tomu, že jejich lidské nositelé je uplatňují z vlastní svobodné iniciativy. Co nemůže svobodně plynout z těchto zdrojů, bude alespoň do jisté míry odepřeno lidskému prospěchu. Kapitál je však prostředek sloužící k tomu, aby se v širokých oblastech sociálního života takovéto schopnosti uplatnily. Každý člověk začleněný do sociálního organismu musí mít opravdový zájem na tom, aby byl celý kapitálový majetek spravován tak, že jednotlivý člověk nadaný ve zvláštním směru nebo skupiny lidí mající zvláštní schopnosti mohou kapitálem disponovat způsobem, který bude vyvěrat jen z jejich pravlastní iniciativy. Každý člověk, od duchovně pracujícího až k tomu, kdo pracuje rukodělně, chce-li nepředpojatě sloužit svému vlastnímu zájmu, musí říci: Chtěl bych, aby mohl dostatečně velký počet schopných osob nebo skupin osob kapitálem nejen zcela volně disponovat, nýbrž aby mohl kapitál z vlastní iniciativy získávat; neboť jen tyto osoby mohou mít úsudek o tom, jak budou jejich individuální schopnosti prostřednictvím kapitálu účelně vytvářet statky pro sociální organismus.

Nutnost volného disponování kapitálem

V rámci tohoto spisu není nutné popisovat, jak v průběhu vývoje lidstva vzniklo v sociálním organismu v souvislosti s uplatněním lidských individuálních schopností soukromé vlastnictví z jiných forem vlastnictví. Toto vlastnictví se vyvíjelo vlivem dělby práce v sociálním organismu až do dnešní doby. A právě o současných poměrech a jejich dalším nutném vývoji zde má být řeč.

Ať se soukromé vlastnictví utvářelo jakkoli, mocenskými či dobovatelskými snahami atd., je výsledkem sociální tvorby vázané na individuální lidské schopnosti. Přesto dnes socialisticky smýšlející lidé zastávají názor, že útlak způsobený soukromým vlastnictvím lze odstranit jen jeho přeměnou ve společné vlastnictví. Otázka se při tom klade takto: Jak lze zabránit vzniku soukromého vlastnictví výrobních prostředků, aby skončil útlak nemajetného

obyvatelstva, který je jím způsobován? Kdo otázku klade takto, neví si skutečnosti, že sociální organismus se ustavičně *vyvíjí, roste*. Vzhledem k tomuto růstu se nelze ptát, jak to nejlépe zařídit, aby pak díky tomuto zařízení zůstal ve stavu, který člověk poznal jako správný. Takto lze myslet ve vztahu k věci, která z jistého východiska působí dále podstatně nezměněna. To pro sociální organismus neplatí. Ten svým životem ustavičně mění to, co v něm vzniká. Chceme-li mu dát domněle nejlepší formu, v níž má pak zůstat, podkopáváme jeho životní podmínky.

Jednou z životních podmínek sociálního organismu je, aby se tomu, kdo svými individuálními schopnostmi může sloužit celku, nebrala takováto možnost služby na základě vlastní svobodné iniciativy. Tam, kde k této službě patří volné disponování výrobními prostředky, by zabránění v této svobodné iniciativě škodilo obecným sociálním zájmům. Neměla by se tu uplatňovat obvyklá námitka, že podnikatel potřebuje jako podnět ke své činnosti vyhlídku na zisk, který je vázán na vlastnictví výrobních prostředků. [...]

Na tomto současném stupni [vývoje lidstva] *nemůže* plodné uplatnění individuálních schopností pomocí kapitálu vstupovat do oběhu hospodářského života bez volné dispozice tímto kapitálem. Tam, kde se má úspěšně vyrábět, musí být toto disponování možné, *nikoli* proto, že přináší výhodu jednotlivci nebo skupině lidí, nýbrž proto, že celku může nejlépe posloužit tehdy, je-li účelně nesena sociálním porozuměním.

Vlastnictví je dispoziční právo

Soukromé vlastnictví však není ničím jiným než prostředníkem tohoto volného disponování. Pro sociální organismus nepřichází se zřetelem k vlastnictví v úvahu nic jiného, než že vlastník má *právo* majetkem ze své svobodné iniciativy disponovat. Vidíme, že v sociálním životě jsou navzájem spojené dvě věci, které mají pro sociální organismus zcela rozdílný význam: *svobodné disponování* kapitálovým základem sociální výroby a *právní vztah*, do něhož vstupuje disponující vůči jiným lidem tím, že jeho dispozičním právem jsou druzí lidé vyloučeni z volného uplatňování tohoto kapitálového základu.

K sociálním škodám nevede *původní* volné disponování, nýbrž pouze *trvání* práva na toto disponování, skončí-li podmínky, které s tímto disponováním účelně spojují individuální lidské schopnosti. [...]

Možnost volně disponovat kapitálovým základem podle individuálních schopností musí existovat; vlastnické právo s tím spojené musí být změněno v okamžiku, kdy se obrátí v prostředek neoprávněného rozvíjení moci. V naší době máme opatření, vyhovující naznačenému sociálnímu požadavku, částečně provedeno jen pro takzvané duchovní vlastnictví, které za nějakou dobu po smrti tvůrce přechází do volného vlastnictví společnosti. Základem toho jsou představy odpovídající podstatě lidského soužití. Jakkoli úzce je vytvoření čistě duchovního statku vázáno na individuální nadání jednotlivce, je tento statek zároveň výsledkem sociálního soužití a musí být do něj v pravém okamžiku převeden. Nejinak je tomu ovšem s jiným vlastnictvím. Že jednatel s jeho

pomocí vyrábí ve službě celku, je možné jen za spolupůsobení tohoto celku. Právo disponovat majetkem tedy nemůže být spravováno odděleně od zájmů tohoto celku. Není třeba hledat prostředek, jak vymýtit vlastnictví kapitálového základu, nýbrž prostředek, jak toto vlastnictví spravovat tak, aby co nejlépe sloužilo celku.

Řešení otázky vlastnictví v trojčlenném sociálním organismu

V trojčlenném sociálním organismu lze tento prostředek najít. Lidé spojení v sociálním organismu působí jako celek prostřednictvím právního státu. Uplatnění individuálních schopností patří k duchovní organizaci.

Jako z veškerého pozorování sociálního organismu, pokud má porozumění pro *skutečnosti* a nenechává se ovládat subjektivními názory, teoriemi a přáními, vyplývá nutnost trojčlennosti tohoto organismu, tak je tomu zvláště i s otázkou vztahu individuálních lidských schopností ke kapitálovému základu hospodářského života a k vlastnictví tohoto kapitálového základu. Právní stát nebude bránit vzniku a správě soukromého vlastnictví kapitálu, dokud budou individuální schopnosti spojeny s kapitálovým základem tak, že správa znamená službu celku sociálního organismu. A vůči soukromému vlastnictví zůstane právním státem; nikdy je sám nepřevzme do svého majetku, ale postará se o to, aby v pravou chvíli přešlo v dispoziční právo osoby nebo skupiny osob, které opět mohou rozvíjet individuálními poměry podmíněný vztah k tomuto vlastnictví.

Sociálnímu organismu tak bude možné posloužit ze dvou zcela různých východisek. Z demokratického základu právního státu, který má co do činění s tím, co se dotýká stejným způsobem *všech lidí*, bude možné bdít nad tím, aby se vlastnické právo časem nestalo vlastnickým bezprávím. Tím, že tento stát vlastnictví sám nespravuje, nýbrž stará se o převádění na individuální lidské schopnosti, rozvinou tyto schopnosti svou sílu ve prospěch celku sociálního organismu. Dokud se to bude jevit účelným, mohou takovouto organizací vlastnická práva nebo disponování vlastnictvím setrávat u osobního prvku. Lze si představit, že zástupci právního státu budou v různých dobách vydávat různé zákony o převádění vlastnictví z jedné osoby nebo skupiny osob na jinou.

Zdravá forma disponování s kapitálem

Dnes, kdy se v širokých kruzích vyvinula velká nedůvěra k veškerému soukromému vlastnictví, se pomýšlí na radikální převedení soukromého vlastnictví na vlastnictví společné. Kdyby se na této cestě zašlo daleko, zjistilo by se, jak se tím omezí životní možnost sociálního organismu. Poučení z zkušeností, vydali by se později lidé jinou cestou. Bylo by však bezpochyby lepší, kdyby se již nyní učinila opatření, která by sociálnímu organismu přinesla ozdravení v naznačeném smyslu. Dokud určitá osoba sama nebo se skupinou jiných osob pokračuje ve výrobní činnosti, která ji spojila s kapitálovým základem, musí jí zůstat právo disponovat množstvím kapitálu, které vzniklo z počátečního kapitálu jako provozní zisk, je-li tento zisk používán k rozšiřování výrobního provozu. Od okamžiku, kdy taková osobnost přestane spravovat výrobu, má toto množství kapitálu přejít na jinou osobu nebo skupinu

osob k provozování výroby stejného nebo jiného druhu, sloužící sociálnímu organismu. I kapitál, který se získá z provozování výroby a nepoužije se k jejímu rozšíření, se má od svého vzniku ubírat stejnou cestou.

Za osobní vlastnictví osobnosti vedoucí provoz má být považováno jen to, nač si činila nárok vzhledem ke své individuální schopnosti při převzetí výrobního provozu a který se jeví oprávněným proto, že obdržela kapitál při uplatnění své schopnosti z důvěry jiných lidí. Jestliže se kapitál činností této osobnosti zvětšil, přejde z tohoto zvětšení do jejího individuálního vlastnictví tolik, aby rozmnožení původních příjmů odpovídalo rozmnožení kápi tálu ve smyslu příjmu z úroků. - Kapitál, s nímž byla výroba uvedena do provozu, přejde podle vůle původních majitelů na nového správce se všemi převzatými povinnostmi nebo se jim vrátí, jestliže první správce nechce nebo nemůže provoz dále obstarávat.

[•••]

Oběh výrobních prostředků místo jejich společného vlastnictví

To, co se vyrábí soukromě na základě individuálních schopností, se musí přivádět pravými cestami k celku. Hospodářský impuls novější doby směřoval k tomu, aby se množstvím vyrobených statků vytvářely příjmy; budoucnost musí usilovat o to, aby se prostřednictvím asociací našel na základě nutné spotřeby nejlepší způsob výroby a cesty od výrobce ke spotřebiteli. Právní instituce se budou starat o to, aby výrobní provoz zůstal s určitou osobou nebo skupinou osob spojen jen tak dlouho, dokud je toto spojení oprávněné vzhledem k individuálním schopnostem těchto osob. Místo *společného vlastnictví* výrobních prostředků nastoupí v sociálním organismu *oběh* těchto prostředků, který je bude stále znovu přivádět k těm osobám, jejichž individuální schopnosti je mohou tím nejlepším způsobem učinit prospěšnými pro celou společnost. [...]

Bude zřejmé, že uskutečněním sociálních idejí, jak zde jsou vyloženy, získají instituce, které dnes existují, zcela nový význam. Vlastnictví přestane být tím, čím dosud bylo. Nebude se vracet k překonané formě, jak by ji představovalo společné vlastnictví, nýbrž bude vedeno k něčemu zcela novému. Předměty vlastnictví se přivedou do proudu sociálního života. Jednotlivec je nebude moci spravovat ze svého soukromého zájmu ke škodě celku; ale ani celek je nebude moci spravovat byrokraticky ke škodě jednotlivce; nýbrž přístup k nim získá způsobilý jednotlivec, aby jejich pomocí mohl sloužit celku.

R. Steiner: Hlavní body sociální otázky. GA 23. Baltazar 1993, str. 68nn a 80nn.